

Dezsőné Borbély Emma

Hagyomány és felelősség.
Hagyományos forma, és mintakincs
napjaink tárgykultúrájában IV.

NSZFI
NEMZETI SZAKKÉPZÉSI
ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZET

A követelménymodul megnevezése:
Népi kézműves vállalkozás működtetése

A követelménymodul száma: 1004-06 A tartalomazonosító száma és célcsoportja: SzT-036-30

HAGYOMÁNY ÉS FELELŐSSÉG.HAGYOMÁNYOS FORMA ÉS MINTAKINCS MAI ÉLETBE VALÓ BEÜLTETÉSE IV.

"A hagyományokon alapuló népi kultúra értékhordozó, jelenléte az emberi közösség létének feltétele. A népi–paraszi kultúra termékei, tárgyai, értékei keresik a továbbélést. És ez jó, nagyon jó. Elég végigmenni a mesterségekre tanító iskolák standjai előtt, látni, hogy a tradicionális mesterségek nem halnak ki, pontosabban tovább élhetnek a fiatalok kezén. Csakhogy a mester akkor korrekt, ha a jövő potenciális mestereinek a mesterség alapjain túl meghagyja a szabadságát. Hogy valóban élő képviselői lehessenek egy általuk éltetett mesterségnek. A művészet a kreatív továbbfejlesztés, a motívumok művészi felülírása, a tárgyak, eszközök mai újrafogalmazása. Ha ez nem történik meg, az a skanzen, az a múzeum; az dokumentáció és emlékezet. Vagy a szuveníros polc."¹

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Ön alkotótáborban fog részt venni, mint népi kézműves szőnyegszövő. Termékei sikerességét, művészi színvonalát, technikai tudását így próbálja egyre magasabb színvonalra emelni. A táborban gyapjú szőnyeget és faliszőnyeget fog készíteni. A tervezésnél, majd a technikai kivitelezésnél milyen szempontokat fog figyelemmel kísérni?

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

Az UNESCO 1989-ben Párizsban a hagyományos kultúrát így határozta meg: " Egy kulturális közösség hagyományon alapuló alkotásainak összessége." A hagyományos paraszi közösségek megszűntek, évszázadokon keresztül a régi és az új nemcsak együtt jelentkezik, hanem mindig átmeneti formákat, egymásba olvadást, keveredést mutat. Az átmeneti formákon keresztül tör utat magának az új. Évezredes kulturális hagyományt hordoz, épít át újra meg újra. Szerencsére a régi mesterek még nem vesztek egészen a feledés homályába. Sőt nincs is olyan régi mesterség, amelyet ne használnának valahol a mai napig földünkön. Napjainkban újra felfedezésre kerül a, mesteremberek által készített értékes tárgyak szépsége, és szükségessége. Mindannyiunk felelőssége, hogy élünk-e a választás lehetőségével, használjuk-e, igényeljük-e ezen elfeledettnek hitt nemzeti örökségünket.

¹ www.revizoronline.hu/hu/./mestersegek-unnep-/2010.09.27./

Az emberiség szinte együtt lélegzett a természettel, belőle merítette törvényszerűségeit. A népi kultúra erre épül, ez adja népi tárgyi világban az anyag, szerkezet és a funkció egységét, és nem különül el a szokásoktól, ritmusoktól, hiedelmektől. Napjainkban is az azonos égbolt alatt, azonos életformában élő emberek világképe, képzetei, elvont gondolkodása, tükröződik a kézműves alkotásaikban.

A népi kultúra tehát nem öncélú "művészkedés", nem a szépség kedvéért születik, hanem jelentése van, jeleket hordoz, amely világképet, hiedelmet, szokást, kollektív tudatot hordoz.

1. ábra. Esküvő, Vista, egykori Kolozs m. ²Románia

A népi gondolkodást találékonyság jellemzi. Ez látható a legtöbb használati tárgy elkészítésének módjában, a felhasználható anyagok bő választékában, amelyben a szépség és a hasznosság tökéletes technikával párosul.

² Balassa – Ortutay Magyar néprajz, Corvina 1977

2. ábra. Dohányzacskó kovatartó erszénnyel³

Az agyag és a fa sokféle felhasználása rendkívül nagy formagazdagságot mutat. Az ősi szövőszékek rendkívül változatos és sokoldalúan felhasználható szőttesek elkészítésére voltak alkalmasak a világ bármely táján.

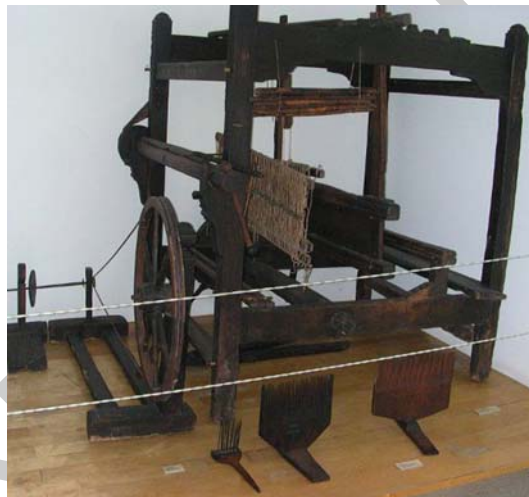
3. ábra Tájföldi szövőszék⁴

³ Hajdú-Bihar megye népművészete, Európa Kiadó, Budapest, 1989.

⁴ Forrás: Fotó: Sárdy Bánk

4. ábra. Mai szövőszékek

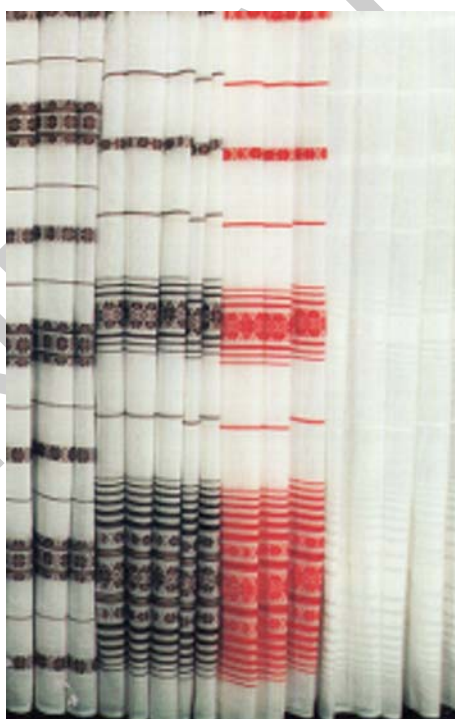

5. ábra. Gubaszövőszék

A textilkészítés mesterségét régen szinte minden család művelte, életük része volt a szövés, de az idő múlásával, az életforma megváltozásával, eltűnésével azonban a mai életben alig van helye. A hagyományos szőtteket új funkcióval, új formában kell a mai alkotónak elkészítenie. A sárközi szádák halottas lepedők voltak, ma függönynek készülnek, a hagyományos mustrák felhasználásával. Az Erdélyben szőtt kerpakendők sállá, lenge kendőkké, függönyökké változtak. A szűrők rátétes mintáinak felhasználásával terítők készülnek. A debreceni kisbunda mintái is terítőkre kerültek.

6. ábra. Sárközi szőttesek

7. ábra. Függöny

8. ábra. Kerpakendő

9. ábra. Függöny

10. ábra. Debreceni guba

11. ábra. Mai guba

12. ábra. Debreceni kisbunda⁵

13. ábra. Hímzett terítő

A mai kornak, igénynek, lakáskultúrájának megfelelően a hagyományos textilek átalakultak, átváltoztak és ez által élnek környezetünkben. A tervezők, kivitelezők és alkotók felelőssége, hogy ezek a népművészeti alkotások rangot, értéket, ízlést képviseljenek, és ne váljanak olcsó, iparszerű sokszorosítássá.

⁵Hajdú-Bihar megye népművészete, Európa Kiadó, Budapest, 1989.

A hagyomány hiteles közvetítése és továbbélése mai esztétikai igényünknek és környezetünkbe illőnek megfelelően valósul meg. A mustrák új formálásával, a díszítőelemek új kompozícióba rendezésével a színek mértéktartó alkalmazásával és feledésbe ment technikák, szövés módok felújításával valósul meg.

14. ábra. Mai lakásbelső

A hagyomány továbbélése nem a másolás, hanem a motívumok újszerű alkalmazása, a mintakincsek karakterének megtartása, a népművészet eszmei értékének megőrzése.

Jól összehangolt alkotás jellemzője, meghatározója:

Felismeri a hagyományban a jellemzőt, a karakterest

A mintázat helyes értelmezése, változatos sokfélesége, az alapanyag a szövetszerkezet, a színek harmóniájának jó megválasztása

Funkciónak való megfelelése

Esztétikai igényesség

Korunk ízléséhez való igazodás, egyszerűsített szín- és formavilág

Az évek során a mintázatok leegyszerűsödtek, új kompozíciós rendben, de eredeti léptékben jelennek meg. A szedett mintákat gyakran váltják fel a lábitással létrehozott minták. Az alapanyag természetes anyag, kender, len, pamut, gyapjú. Gyakran keverednek is ezek az anyagok. A színek visszafogottabbak, új színvariációkkal bővítve, mert ezek illenek be a mai lakáskultúrába, környezetbe. Ezáltal a textilnek új szerepe van az életünkben. Korunk ízlését össze kell kapcsolni a hagyomány értékeivel, ez a népi iparművészek feladata. A bennünket körülvevő textilek, ha szimbolikusan is fejezzék ki kulturális és nemzeti hovatartozásunkat.

A megújítás történhet

Minőségi újjítással, anyagban és technikában

15. ábra

Formai megújítással

16. ábra

17. ábra

18. ábra

19. ábra

Hagyomány megőrzésével új funkció keresése

20. ábra

21. ábra

22. ábra

23. ábra

Összefoglalás: Korunk ízlését össze kell kapcsolni a hagyomány értékeivel, ez a népi iparművészek feladata. Az érdeklődő, szemlélő, vásárló pedig ismerje meg ezeket a mives tárgyakat, és használja, helyezze el otthonában. A bennünket körülvevő népi jelleget magukon viselő textilek, ha szimbolikusan is fejezzék ki kulturális és nemzeti hovatartozásunkat. Fontos, hogy esztétikus, viseleti és használati kézműves tárgyak sokaságával találkozzon a jövő nemzedéke, így válunk a magyar népi hagyomány hiteles továbbadóiává.

Összefoglalásként válasz a felvetett esetre: A hagyományos gyapjú szőttesek tanulmányozása /mintakincs, kompozíció, színvilág/, jegyzetek, vázlatrajzok készítése lenne az első feladat. A szőttesek tervezését igazítani kell a lakásbelsőhöz, majd ezek ismeretében a gyapjú szőttesek hagyományos jegyeinek figyelembe vételével, tervek alapján kerülneek megszövése a szőttesek.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Globalizált világunkban egyre több ember érez késztetést arra, hogy ismételten használja szellemi és tárgyi anyanyelvét. A tömegtermelés óriási árukészletet halmozott föl, melynek jó része nem tette boldoggá sem az "alkotót", sem azt, aki megszerezni óhajtja. Vajon valóban szükségünk van-e ennyi kacatra? Vajon kinek az életét teszik szebbé ezek a silány tömegcikkék? Eljöhet-e még azaz idő, amikor a fejlett világ ismét felfedezi az értékes, mesteremberek által készíttette tárgyak szépségét és szükségességét?

"A hagyományt ne azért tiszteljük, mert múltunk része volt, hanem azon munkálkodjunk, hogy jövőnk része is lehessen." (Vámszer Géza)

1. feladat

Egyet ért-e Ön az idézettel? Hogyan értelmezi azt? Járhatunk-e a múltat és a jövőt összekötő hídon?

2. feladat

Milyen jelentést hordoz az alábbi kép? Milyen jelek, tárgyak utalnak rá?

24. ábra

3. feladat

Hogyan jelenik meg az anyag, forma, funkció, találékonyság összefüggése ezen a tárgyon?
Fogalmazza meg és írja le gondolatait

25. ábra

4. feladat

Melyek azok a népművészeti textilek, amelyeket felhasználna a mai lakáskultúrában?

26. ábra

5. feladat

Miben mutat közös vonásokat és miben tér el a két öltözék egymástól?

27. ábra

28. ábra

6. feladat.

Jegyezze, le mely tárgyak jelzik a hagyományhoz kötődést?

29. ábra

7. feladat

A hagyomány továbbélésének lépései? Egészítse ki a szöveget!

A hagyomány hiteles közvetítése és továbbélése mai _____ igényünknek és _____ illően
megfelelően valósul meg. A mustrák _____, a díszítőelemek _____ rendezésével a
színek _____ alkalmazásával és feledésbe merült technikák, _____ felújításával új
alkotások születnek.. A hagyomány továbbélése nem a másolás, hanem a tárgy _____ alkalmazásával,
az eszmei értékének és _____ megtartásával kell, hogy létrejöjjön.

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A múlt szellemi és tárgyi örökségének megismerése és ápolása mindannyiunk feladata. A ma és a jövő művészete most, kezünk nyomán formálódik, ízlésünk és szakmai ismereteink segítenek abban, hogy környezetünkhöz és a megváltozott igényekhez igazodva, a hagyományt is magukon viseljék ezek az alkotások. Ily módon járunk a múltat és a jövőt összekötő hídon.

2. feladat

A kép a decemberi népszokásról, a betlehemezésről szól, melyet a karácsony előtti hetekben adnak elő fiatal fiúk. Jézus születésének történetét mutatják be, a falu házait végigjárva. A ház lakói várják a vicces formában előadott történetet. A szereplők már hetekkel előtte készülnek a szöveg megtanulásával, öltözékekkel, a betlehemi templom elkészítésével. Lélekben az egész falu készül a karácsonyra.

3. feladat

Az átalvető gyapjú szőtt anyagú, melyet vállra vetve hordtak, benne a legfontosabb szállítani valóval, mely elől és hátul lógott a vállon. Praktikumát az adta, hogy vállon könnyebben lehet nehezebb terhet szállítani és a kéz is szabadon van. A kellemes természetes anyag formailag is igazodik a vállhoz, puhasága pedig lehetővé teszi, hogy alakja a szállított terméknek megfelelően változzék.

4. feladat

A textilek mindegyike alkalmas a mai használatra, funkciójának megfelelően. Ma azonban mindennapi használatra nem célszerű hímzett, szövött mintás párnahajakat használni, ünnepi, egyedi alkalmakra való. A mintasorokkal bőven ellátott párnahaj nem a legpraktikusabb lenne. A dísztrölköző helyét átvenné a használható, kevesebb díszítéssel ellátott trölköző. Anyaga természetes, a testnek kellemes használat. Az asztalt borító terítő, az ágyat takaró gyapjútakaró is alkalmas mai használatra. A faliszőnyeg ma is praktikus.

5. feladat

Az egyik a csángó népviselet, a másik egy mai öltözk. Közös bennük, hogy mindegyik természetes anyagból készült, házi szőtt. Díszítéseiket az egyszerű motívumok, leginkább csíkok adják. A csángók egyedi népviselete a katrinca, a lapszoknya, amelyet a bernyóc fog össze a derékon. Az aprólékos munkával hímzett fehér blúz, melyet a szoknya fog össze. A mai öltözknek készült fehér ruha ruhához, melynek alját csíkok díszítik szépen illeszkedik, a soritmusokkal megszőtt kabátka.

6. feladat

A hálószoba hangulata a régi időket, paraszti kultúrát idézi. Az ágy faragott fából készült, az ágytakaró szövött piros mintával díszített szőtt, melyhez remekül illeszkedik a fa függönykarnis és a függöny. Mindezek kiegészítője a tükör és a fényforrás.

7. feladat

A hagyomány hiteles közvetítése és továbbélése mai *esztétikai* igényünknek és *környezetünkbe* illeszkedően, életvitelünknek megfelelően valósul meg. A mustrák *új formálásával*, a díszítőelemek *új kompozícióba* rendezésével a színek *mértéktartó* alkalmazásával és feledésbe ment technikák, *szövés módok felújításával* új alkotások születnek. A hagyomány továbbélése nem a másolás, hanem a tárgy *újszerű alkalmazásával*, az eszmei értékének és *karakterének* megtartásával kell, hogy létrejöjjön.

MUNKANYAG

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Fogalmazza, meg milyen felelőssége van a ma nemzedékének a hagyomány megőrzésében!

2. feladat

Néprajzi jellegű könyveket lapozgatva keressen olyan kézműves alkotásokat, amelyeket a leleményesség, funkció, szépség jellemez!

3. feladat

Milyen szempontokat vettek figyelembe a békési ködmön mintájának megújításánál? Írja le az idézett szöveg alapján!

"A szakkörvezetők neves néprajzosok biztatására (Borbély Jolán, Flórián Mária, Fügedi Márta, Varga Marianna) alkotóelemeire bontották a ködmönök ornamentikáját, s az új funkciónak megfelelően a régi hagyományok tiszteletben tartásával – folthatás, motívumok, színek – próbálták újfogalmazni és a mai használatnak megfelelően alkalmazni ezt a csodálatos mintakincset. Nem volt könnyű dolguk, hisz a bőrre varrott ornamentikát textilre kellett „áttenni”. A hagyomány korszerű alkalmazásával ki kellett alakítani a legmegfelelőbb kompozíciót terítőre, asztali futóra, párnára, függönyre, viseleti darabokra, melyek már textiltől készültek. Mások lettek a mintaelhelyezés szabályai ezeken a tárgyakon, mint a ködmönökön voltak, hisz ott a díszítmények az irharátétekhez igazodtak. Az újratervezésnél – a hagyományos szűcsornamentikának megfelelően – két rendezőelvet kellett szem előtt tartani: a ritmust és a szimmetriát. A minta és a színhagyomány figyelembevételével aztán az egyes szűcsközpontok sajátosságaira következtetni lehetett. Hisz a legszínesebb, legdíszesebb, legapróbb mintaelemekből álló ornamentika a tótkomlósi szlovák ködmönök jellegzetessége, míg a békéscsabai és mezőberényi ködmönök díszítményeire az egyszerű, világos, áttekinthető, levegős mintaszerkezet és az erős felső tagolású apró elemekből összeállított motívumkincs a jellemző. A szarvasi szlovákok ködmöne mind színeiben, mind formakincsében a legpuritánabb. Ezeket a helyi sajátosságokat kellett figyelembe venni ahhoz, hogy az új alkotások magukon viseljék a szűcsközpontok helyi jellemzőit. Csak így volt lehetséges megőrizni egy közösség századokon át kialakult ízlését, forma-, motívum- és színvilágát.”⁶

4. feladat

A képen textil zacskókat láthat. Mi volt az a hagyományos forma, amelyik az ötletet adta az elkészítéséhez?

⁶ Forrás: Napkút Kiadó, Napút Online, Napút 2007/7.,92–96. old, 2010.09.02

30. ábra

5. feladat

Nevezze meg a képen látható textilt! Milyen módon tervezné meg a mai modern lakásba illően a karakter megtartásával?

31. ábra

6. feladat

Keressen az alábbi hagyományt idéző képeken, olyan textileket, amelyeket ma is szívesen használnak! Tervezzon összeillő garnitúrákat, textil együtteseket a hagyományos jegyek megőrzésével!

32. ábra. Szobabelső

33. ábra. Szobabelső

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A hagyomány megismeréses, megismertetése a ma nemzedékének fontos feladata. A jövő kultúrájának a múlt hagyományira kell épülnie, azáltal válik napjaink és a jövő sajátjává. A mesteremberek munkájának tisztelete, alkotásainak esztétikai igényessége, praktikussága, alapot ad a mai használati eszközök újra formálásához.

2. feladat

A fából készült ivócsanak, a vessző, vagy gyékény fonott méhkas, háti kosár,

3. feladat

A hagyomány tiszteletben tartásával, folthatás, motívumok, színek újrafogalmazása. Legmegfelelőbb kompozíció terítőre, asztali futóra, párnára, függönyre, viseletre. Ritmus és szimmetria kialakítása. Minta és színhagyomány figyelembe vétele.

4. feladat

A terményeket tároló zsákok.

34. ábra

5. feladat

Mezőségi szőttes abrosz, két szélből összevarrva, bordűr mintával.

Az abrosz funkcióját megtartva, a bordűr mintát leegyszerűsítve, keskenyebbé téve, az abrosz középterületét minta nélkül hagyva változtatnám meg, szalvétákkal kiegészítve. A piros szín hagyományos, tehát azt nem módosítanám.

6. feladat

A 33. képen a székely festékes szőnyegek a mai lakás kiegészítője is lehet. A párnahéj ma már díszpárna szerepét tölti be. A falhúzó, vagy faliszőnyeg szintén ma is használatos. A padlósőnyegnek a rongyszőnyeg is megfelelő. A dísztörölköző elvesztette funkcióját, asztali futóvá, asztalterítővé változott. A festékes szőnyeg nem asztalt takaró, inkább a falat díszítővé, vagy padlósőnyeggé alakult.

A székely festékes szőnyegek forma- és színvilága kiválóan alkalmas a mai lakásba. Falat díszítő, padlót, ágyat takaró és egy szélből faliszőnyegnek és párnának is tervezhető. A hagyományos színeket mérséklelesen a lakás hangulatához is igazíthatjuk. Jellemző mintaelemeit, kompozícióját, léptékét azonban meg kell őrizni.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Magyar Néprajzi Lexikon, 1–5. Főszerkesztő: Ortutay Gyula, Akadémia Kiadó, Budapest, 1977–82

Balassa – Ortutay: Magyar néprajz, Corvina, Budapest, 1969

Fél Edit – Hofer Tamás – Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina, Budapest, 1975

Szöttesek tegnap és ma, Szerkesztette: Flórián Mária, Hevesi Népművészeti és Házipari Szövetkezet, Heves, 1994

Szöttek textíliák mindennapi életünkben, Szerkesztette: Viga Gyula, Hevesi Népművészeti és Házipari Szövetkezet, Heves, 2000

Tradíció – divat, Szerkesztette: Dr. Füzes Endre: Hagyományos Értékek Megőrzéséért Alapítvány, Heves, 2006

Szacsvay Imre: Erdélyi utakon, 2. kötet Csíkszék meg Háromszék, Kossuth nyomda, 1988

Lakáskultúra, XXXII. Évfolyam 1997/9

Otthon, XIV. Évfolyam 2002/ augusztus

AJÁNLOTT IRODALOM

Lakáskultúrával, otthonnal kapcsolatos magazinok

Mesterség és Művészet, Népművészeti hírmondó, Kiadja a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, Főszerkesztő: Igyártó Gabriella

Fokmagazin, Kiadja a Táncház Alapítvány, Felelős szerkesztő: K Tóth László,

A(z) 1004-06 modul 036-os szakmai tankönyvi tartalomeleme
felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
31 215 02 0010 31 01	Csipkekészítő
31 215 02 0010 31 02	Fajátékkészítő
31 215 02 0010 31 03	Faműves
31 215 02 0010 31 04	Fazekas
31 215 02 0010 31 05	Gyékény-, szalma- és csuhéjtárgykészítő
31 215 02 0010 31 06	Kézi és gépi hímző
31 215 02 0010 31 07	Kosárfonó és fonottbútor-készítő
31 215 02 0010 31 08	Szőnyegszövő
31 215 02 0010 31 09	Takács
31 215 02 0100 21 01	Kosárfonó

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
21 óra

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1–2008–0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210–1065, Fax: (1) 210–1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató